

**АСЕАН: СТВОРЕННЯ Й ЕТАПИ РОЗВИТКУ**

*Стаття аналізує причини утворення й етапи розвитку Асоціації країн Південно-Східної Азії, її місце в сучасних інтеграційних процесах в Східній Азії.*

*The paper analyses the reasons of the Association of Southeast Asian Nations foundation, its developmental stages and its role in contemporary integration process in East Asia.*

Характерною рисою сучасних міжнародних відносин є інтенсивні інтеграційні процеси в Східній Азії, що ведуть до формування східно-азійської спільноти як складової нового багатопольярного глобального порядку. Їх осередком виступає Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), яка на сьогодні об'єднує десять країн-учасниць (Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, В'єтнам, Лаос, Камбоджа, М'янма (Бірма), Бруней-Даруссалам).

Значна увага до інтеграційних процесів в Східній Азії пов'язана передусім зі стрімким посиленням геополітичного впливу Китаю, стійким економічним зростанням більшості регіональних країн на основі власних соціально-економічних моделей, перетворенням регіону в умовах світової фінансової кризи 2008-2010 рр. на локомотив глобального економічного розвитку.

Для України та інших країн, що мають сусідів-гігантів та перебувають на периферії сучасних інтеграційних процесів, досвід АСЕАН має не лише наукове, але й важливе практичне значення. Незважаючи на це, діяльність цієї організації залишається недослідженою у вітчизняній історіографії.

АСЕАН було засновано п'ятьма державами Південно-Східної Азії (ПСА) – Індонезією, Малайзією, Сінгапуром, Таїландом, Філіппінами підписанням Декларації АСЕАН в Бангкоку (Таїланд) в серпні 1967 р. В січні 1984 р. до Асоціації приєднався Бруней, в липні 1995 р. – В'єтнам, в липні 1997 р. – Лаос і М'янма, в квітні 1999 р. – Камбоджа. На сьогодні багато дослідників порівнюють АСЕАН з ЄС, погоджуючись, що вони представляють абсолютно різні інтеграційні моделі. На відміну від Європи, Південно-Східна Азія є найбільш диверсифікованим регіоном світу. Країни, що його формують, займають величезну територію; значно відрізняються одна від одної в географічному, етнічному та релігійно-культурному плані. Значним етнічним і культурним різноманіттям відзначаються й окремо взяті країни.

На відміну від Європи, країни ПСА не мали спільної історії і навіть спільної самоназви. Тим спільним історичним минулим, що їх об'єднало, став досвід японської окупації в роки II світової війни (1942-1945) в рамках японського проекту створення "зони спільного азійського процвітання". Тоді ж, зі створенням "південно-східного військового командування" союзників для ведення військових дій проти Японії з'явилася його назва – Південно-Східна Азія.

Географічно країни АСЕАН поділяються на континентальні (Бірма, Таїланд, В'єтнам, Лаос, Камбоджа) та островні (Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Філіппіни, Бруней, так звані "країни Південних морів"). Так, до складу Індонезії входять понад 13 тис. островів Малайського архіпелагу, населеними з яких є 992. Хоч найбільшим етносом держави є яванці (45% населення), культура яких в державі є провідною, усього її населяють понад 300 народів з власними мовами, культурами і віруваннями. 88% жителів Індонезії (або 210 млн.) сповідує іслам, що робить її найбільшою мусульманською країною світу, проте значний вплив на іслам в Індонезії численних місцевих вірувань значно відрізняє їх від мусульман арабського Сходу [1]. Переважно мусульманськими країнами регіону є та-

кож Малайзія та Бруней (відповідно понад 60% і 67% населення). В Таїланді, Камбоджі, М'янмі переважає буддизм. В Філіппінах 83% населення сповідує католицизм, що робить цю країну подібною в культурному відношенні до країн Латинської Америки.

За винятком Таїланду (до 1936 р. – Сіам), однієї з небагатьох країн Сходу, що в колоніальний період змогла зберегти формальну незалежність, країни субрегіону були колоніями різних держав: Індонезія – Нідерландів; Малайя, Савак і Саравак (нинішня Малайзія), Сінгапур, Бруней і Бірма – Великої Британії; В'єтнам, Лаос і Камбоджа входили до складу Французької Індокитаю; Філіппіни були підпорядковані США. Незалежність вони здобули в різний час, вже після II світової війни.

Філіппіни отримали незалежність від США 4 липня 1946 р., Бірма від Британії – в січні 1948 р. Індонезія проголосила незалежність за сприяння Японії в серпні 1945 р., але фактично здобула її в 1949 р. після двох війн з Нідерландами. Хоч В'єтнам проголосив незалежність у вересні 1945 р., реально отримав її лише в 1954 р. після тривалої війни з Францією. За рішеннями Женевської мирної конференції В'єтнам було поділено на Північний і Південний, після чого війна в Індокитаї розгорілася з новою силою. Збройне протистояння Півночі і Півдня за втручання США (Друга в'єтнамська війна) завершилося об'єднанням В'єтнаму під владою Півночі і проголошенням в липні 1976 р. Соціалістичної республіки В'єтнам.

В 1957 р. британці надали незалежність Малайї (на Малаккському півострові), а в 1961 р. виступили з пропозицією створити Федерацію Малайзії на основі приєднання до Малайї своїх колоній на о.Калімантан – Савак, Саравак, Бруней. Цей проект було частково реалізовано в 1963 р., коли утворилася Федерація Малайзія в складі Малайї, Сінгапура, Сабаха і Саравака (Бруней до федерації не увійшов). В 1965 р. етнічно китайський Сінгапур відокремився від Малайзії через свій нерівноправний статус в цій державі з переважаючим малайським етносом. Султанат Бруней, за своїм політичним устроєм і структурою економіки подібний до монархій Перської Затоки, став незалежним від Британії лише з 1 січня 1984 р.

Для перших років незалежності країн ПСА характерна внутрішня нестабільність на етнічному, релігійному, соціальному ґрунті, включаючи діяльність сепаратистських угруповань та комуністичних партизанських загонів, що діяли за підтримки КНР. В умовах холодної війни ПСА стала сферою боротьби за вплив між "великими державами" – США, СРСР, КНР. Потенційну загрозу для держав ПСА несли війна в Індокитаї за участю Франції, пізніше США, що могла призвести до втручання зовнішніх сил у їх внутрішні справи. Не меншу загрозу несли взаємні територіальні претензії регіональних держав. Так, після утворення Малайзії її не визнали Індонезія й Філіппіни; в 1963 р. Індонезія за підтримки Китаю офіційно оголосила про початок політики "конфронтації з Малайзією". До Сабаха й Саравака направилися індонезійські добровольці, індонезійська армія здійснила спробу висадитися на узбережжі Малайї. В січні 1965 р.

Індонезія вийшла з ООН на знак протесту проти прийому Малайзії тимчасовим членом Ради Безпеки.

Складність ситуації викликала необхідність створення організації регіонального співробітництва, якою стала АСЕАН. Декларація АСЕАН від 8 серпня 1967 р. (Бангкокська декларація) проголошувала колективну волю країн-членів Асоціації до дружби, співробітництва і регіональної солідарності, викликану існуванням у них взаємних інтересів і спільних проблем. Серед статутних цілей Асоціації називався розвиток співробітництва країн-членів в соціально-економічній і культурній сферах для прискорення їх економічного зростання, соціального прогресу, культурного розвитку, підняття життєвого стандарту народів, а також зміцнення миру і стабільності в ПСА.

Для здійснення цих цілей створювався механізм проведення щорічних зборів міністрів закордонних справ по чергово в кожній з країн-учасниць та їх спеціальних зустрічей в разі необхідності. В проміжку між цими засіданнями роботою Асоціації керував комітет під головуванням міністра закордонних справ приймаючої країни за участю акредитованих послів інших держав-членів. Передбачалося створення спеціальних і постійних комітетів спеціалістів і посадовців зі спеціальних питань. В кожній країні-учасниці діяв Національний секретаріат для здійснення роботи Асоціації від імені цієї країни та для допомоги перерахованим вище інституціям [2].

Великий вплив на АСЕАН на початку її існування мали претензії Індонезії на гегемонію в ПСА. Створення АСЕАН значною мірою відбувалося за ініціативи нового президента Індонезії М.Сухарто, який в 1966 р. припинив конфронтацію з Малайзією й запропонував нову концепцію регіонального порядку, в якому Індонезія як найбільша держава АСЕАН, мала відігравати провідну роль в забезпеченні порядку в ПСА (на противагу США, Японії, Китаю, Великій Британії). Проте такі претензії Індонезії не були сприйняті її сусідами.

На противагу індонезійському проекту та з огляду на зміну геополітичної ситуації в регіоні – неминуче виведення американських військ з В'єтнаму і зближення між США і Китаєм – Малайзія запропонувала проект створення в ПСА зони миру, свободи й нейтралітету, за яким нейтралітет ПСА мав бути гарантований великими поза-регіональними державами, передусім США. Саме його було покладено в основу Куала-Лумпурської декларації 1971 р. про створення в ПСА зони миру, свободи й нейтралітету (ZOPHAN). Взаємна недовіра та стурбованість з приводу наростання військової могутності Китаю примусила країни АСЕАН виступати за американську присутність в регіоні, водночас відстоюючи збереження власної самобутності на усіх рівнях, по-бюючись, у свою чергу, поглинання Заходом.

Хоч АСЕАН наголошувала на економічній, соціальній і культурній кооперації, в економічній сфері на початковому етапі її діяльності було зроблено дуже мало. За аналізом прем'єр-міністра Сінгапуру Лі Куан Ю, зробленому в 1972 р., з 685 рекомендацій в економічній сфері, прийнятих на зустрічах міністрів АСЕАН з 1967 р., було впроваджено лише 80. Торгівля між країнами АСЕАН з 1967 р. розвивалася повільніше, ніж з поза-регіональними країнами, в 1972 р. відбулося навіть її зменшення, порівняно з 1966 р., з 18% до 15,7 % [3]. АСЕАН була передусім політичною організацією. Її було створено елітами держав ПСА через політичні обставини, як внутрішні, так і зовнішні, для узгодження позицій з метою збереження регіонального миру, а не для економічної співпраці, як ЄС. Найважливішою її функцією було формування звички регіональних

держав працювати разом, здійснювати спільні дії для забезпечення регіональної стабільності.

Наступний етап в діяльності АСЕАН розпочався в 1976 р. по завершенні другої Індокитайської війни, коли на Балійському саміті держави АСЕАН підписали Договір про дружбу і співробітництво (Treaty on Amity and Cooperation, TAC), що визначив принципи їх взаємовідносин: взаємну повагу незалежності, суверенітету, рівності, територіальної цілісності й національної ідентичності кожної нації, відмову від методів примусу в міжнародних відносинах, вирішення конфліктів мирним шляхом, невтручання у внутрішні справи один одного тощо. Ці принципи було покладено в основу "консенсусної моделі розвитку", так званого "шляху АСЕАН", завдяки якому було налагоджено регіональне співробітництво. Принципи неформальності, досягнення консенсусу з усіх питань та невтручання країн-учасниць у внутрішні справи одна одної зазнали критики на Заході, але вони були єдиною можливими в умовах існування значних відмінностей між країнами-членами АСЕАН, численних внутрішніх і міждержавних суперечностей в ПСА. "Шлях АСЕАН" не був типовим механізмом вирішення конфліктів, натомість технологією їх уникнення.

На Балійському саміті 1976 р. було зроблено наголос на посиленні економічної кооперації, але він став видатною подією лише в політичному плані. Ініціативу Лі Куан Ю про створення між країнами АСЕАН зони вільної торгівлі було відкинуто. Натомість було прийнято пропозицію Індонезії про лібералізацію між-асеанівської торгівлі шляхом поступового зменшення тарифів на взаємній основі. В 1977 р. було підписано Угоду про преференційну торгівлю АСЕАН (АПТА), однак вона мала мінімальний ефект на активізацію взаємної торгівлі [4].

Досягнення АСЕАН в економічній сфері набагато відставали від її досягнень в політико-дипломатичній сфері, де найбільшим успіхом АСЕАН став спільний дипломатичний тиск на Ханой через вторгнення В'єтнаму в Камбоджу в 1978 р. Що ж стосується реалізації економічних проектів, цьому перешкоджала основна проблема – країни регіону здійснювали націоналістичну економічну політику, їх індустріалізація відбувалася на основі імпорто-замінних стратегій; була національною, а не регіональною. Країни АСЕАН не прагнули досягти взаємодоповнюваності економік, а без цього регіональне економічне співробітництво було неможливим. До 1980-х рр. ледь не єдиною вагомою акцією АСЕАН в економічній сфері стала спільна участь країн-учасниць у переговорах з міжнародної торгівлі, де разом вони мали більший вплив. Головна функція Асоціації в цей час полягала в створенні сприятливої політичної ситуації в регіоні, що було неможливо без переговорного процесу.

Врешті політичні успіхи АСЕАН позитивно вплинули на економічний розвиток країн-учасниць. Створення іміджу АСЕАН як території стабільності сприяло залученню до ПСА іноземних, передусім японських, інвестицій. Мережа дочірніх підприємств японських компаній з вироблення напівфабрикатів для їх подальшої зборки з'єднала країни АСЕАН економічно і сприяла їх переходу в 1980-ті рр. до експортно-орієнтованої економіки (Сінгапур зробив це вже на початку 1970-х рр.). Завдяки цьому вони зробили потужний ривок у своєму економічному розвитку.

Значний вплив на діяльність АСЕАН в умовах "холодної війни" мали зовнішні чинники. Коли в 1989 р. в'єтнамські війська було виведено з Камбоджі, що стало сигналом про завершення "холодної війни" в регіоні, постало питання про подальший напрямок її розвитку. Впродовж 1990-х рр. АСЕАН ініціювала низку важливих

проектів у сфері регіональної безпеки (Манільська декларація 1992 р. про мирні заходи при вирішенні територіальних спорів щодо Парасельських о-вів і о-вів Спратлі; створення в 1994 р. регіонального форуму АСЕАН для діалогу і консультацій з питань політики і безпеки в рамках превентивної дипломатії (АРФ); підписання в 1995 р. Договору про створення в ПСА зони, вільної від ядерної зброї), проте основну увагу вона зосередила на економічних питаннях.

Знову вирішальний вплив на АСЕАН мали зовнішні чинники, цього разу економічного характеру. Успішні ринкові реформи в Китаї перетворили його на успішного конкурента в питаннях торгівлі й інвестицій. Водночас виявилися світові тенденції до регіональної інтеграції, про що свідчила підготовка до створення ЄС в Європі та торговельного блоку США, Канади та Мексики (НАФТА) в Північній Америці.

Тож після завершення війни в Камбоджі, що знайшло відображення в рішеннях Паризької мирної конференції (жовтень 1991 р.), члени АСЕАН зосередилися на економічних ініціативах. На 5-му саміті АСЕАН в Сінгапурі в січні 1992 р. було прийнято дві важливі ініціативи: про створення впродовж 10 років в АСЕАН зони вільної торгівлі (АФТА) та про залучення до Асоціації країн Індокитаю. З цього часу бере свій початок економічний регіоналізм в ПСА, який сформувався у відповідь на європейський і американський регіоналізм (створення ЄС і НАФТА) та через побоювання країн АСЕАН розчинитися в більш широкій організації Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), що утворилася за ініціативи США в 1989 р.

Спільний ринок в форматі АСЕАН-6 (включаючи Бруней) було загалом створено до січня 2001 р., проте його ефективність не виправдала сподівань. Хоч в рамках АФТА, починаючи з січня 2001 р., тарифи на 99% продукції країн АСЕАН-6 було зменшено до рівня не більше 5% (з них на 60% продукції тарифи знято повністю), протекціонізм вразливих секторів залишився і взаємна торгівля в рамках АСЕАН не перевищила 22%, що значно не відрізнялося від показників попередніх десятиліть.

Водночас процес інкорпорації до АСЕАН нових членів, особливо В'єтнаму (другої за розміром країни Асоціації після Індонезії), відбувався досить складно, що призвело до її послаблення. В 1997 р. в Східній Азії розпочалася потужна фінансова криза (Азійська криза 1997-1998 рр.), яка нанесла значні збитки економікам АСЕАН, передусім Таїланду, Індонезії, Малайзії. За деякими оцінками, вона була спровокована західними фінансовими колами у відповідь на прийняття до Асоціації М'янми, яка через існування там військового режиму була об'єктом економічних санкцій з боку США.

В умовах кризи провідні принципи діяльності АСЕАН – невтручання і консенсусу в прийнятті рішень, що допомагали підтримувати стабільність в регіоні, колись влучно охарактеризованим "Балканами Сходу", в нових умовах перетворилися на гальмо її діяльності. Криза виявила слабкість АСЕАН як організації, її нездатність виробити спільний підхід до здолання негативних явищ в фінансовому секторі через обстоювання власних інтересів. Через заперечення деяких держав АСЕАН навіть мінімальні механізми протидії кризі з боку Асоціації не було запроваджено. АСЕАН вступила в період внутрішньої кризи, що супроводжувалася погіршення двосторонніх відносин між її членами.

Криза мала важливі політичні наслідки для вражених країн та накреслила нові напрямки регіонального розвитку. Серед політичних наслідків найбільш очевидними стали крах режиму Сухарто і початок періоду по-

літичної нестабільності в Індонезії, що завершився перемогою на президентських виборах 2004 р. демократа-реформатора Сусіло Юджойно; підірив позицій Національного Фронту М.Махатхіра в Малайзії; тривала політична і соціальна криза на Філіппінах; прийняття нової конституції в Таїланді, що відкрило шлях приходу до влади Таксіна Сінаварта і врешті призвело до військового перевороту восени 2006 р. і прийняття нової конституції.

Незважаючи на те, що каталізатором Азійської кризи стали зовнішні чинники (різкий відтік іноземних капіталів), вона продемонструвала внутрішні недоліки існуючих економічних моделей країн АСЕАН. Тож їх було переглянуто у відповідності зі змінами в глобальній економіці в напрямку зростання на основі новітніх досягнень НТП, корегування експортно-орієнтованих стратегій, структурної перебудови економіки.

Криза зрушила центр економічного тяжіння в регіоні від країн АСЕАН до Китаю і Республіки Корея (після її швидкого одужання), що спонукало їх до більш тісного співробітництва з цими країнами. Вона стала поворотним пунктом більш широкого східно-азійського регіоналізму, поштовхом до створення форуму "АСЕАН+3" (АСЕАН, Японія, Китай, Республіка Корея), який вперше в історії об'єднав Південно-Східну і Північно-Східну Азію в єдиній регіональній структурі. Після Азійської кризи регіоналізм в Східній Азії з'явився як свідомий політичний процес, керований урядами, на противагу регіоналізації на базі японських інвестицій без суттєвої урядової підтримки, що відбувалася з середини 1980-х рр.

Форум "АСЕАН + 3" (АПТ) було створено як механізм фінансового співробітництва, проте з часом він еволюціонував також в структуру співробітництва в питаннях економіки і безпеки. Економічне співробітництво в рамках АПТ працює в напрямку лібералізації регіональної торгівлі й зменшення витрат підприємців на трансакції в рамках інтенсивної регіональної виробничої мережі. В листопаді 2000 р. було оголошено про прагнення східно-азійських країн створити зону вільної торгівлі в рамках "АСЕАН+3" для посилення конкурентоспроможності їх економік з НАФТА і Європейським союзом. З липня 2009 р. розпочалася також робота з економічного обґрунтування загального договору про створення зони вільної торгівлі "АСЕАН+3" з Індією, Австралією та Новою Зеландією, що є можливим через досягнення кожною з них відповідних угод з АСЕАН. Реалізація цього проекту призведе до створення найбільшого спільного ринку в світі, перетворить регіон на центр світового економічного розвитку.

Створення форуму "АСЕАН + 3" створило додаткові стимули для реформування й інституціоналізації АСЕАН, оскільки внаслідок кризи її роль посередника, що займав центральну роль в розвитку різних регіональних форумів, різко зменшилась. Справі інституціоналізації АСЕАН служить Балійська Декларація АСЕАН 2003 р. про створення до 2020 Спільноти АСЕАН в трьох вимірах – безпековому, економічному і соціально-культурному. На 12-му саміті АСЕАН в січні 2007 р. прийнято рішення про прискорення цього процесу – створення спільного ринку АСЕАН до 2015 р., що пов'язано з передбачуваним завершенням до 2014 р. переговорів про зону вільної торгівлі АСЕАН з Китаєм, Японією, Республікою Кореєю, Австралією і Новою Зеландією: до того часу ринок АСЕАН вже повинен відповідати умовам роботи в такій зоні. Створення Економічної Спільноти АСЕАН передбачає трансформацію Асоціації на регіон з вільним рухом товарів, послуг, інвестицій, кваліфікованої праці і більш вільним рухом капіталів; поглиблення енергетичної кооперації, особливо в таких ключових інфраструктурних проектах як створення єди-

ної енергосистеми Асоціації й будівництво транс-асеанівського газопроводу [5].

В листопаді 2007 р. на саміті в Сінгапурі було прийнято Хартію АСЕАН, що вступила в дію в грудні 2008 р. Вона передбачає значне розширення повноважень секретаріату АСЕАН, створення Комісії АСЕАН з прав людини і Суду справедливості, поступову трансформацію консенсусного принципу прийняття рішень тощо, що має перетворити Асоціацію в організацію, основу на чітких правилах, більш відповідальну й інтегровану [6]. Новим явищем в діяльності АСЕАН стало її звернення до уряду М'янми про необхідність імплементації ним "7-етапної дорожньої карти до демократії" та проведення вільних і чесних виборів в 2010 р. Такий відступ від базового принципу АСЕАН про невтручання держав у внутрішні справи один одного свідчить про рух Асоціації до реальної, а не декларативної інституалізації.

Водночас очевидно, що інституціоналізація АСЕАН не набуде жорстких форм. На відміну від Європи, для ПСА інституційне будівництво (створення механізмів для досягнення цілей) є другорядним через надзвичайну різноманітність регіону. Дві моделі інтеграції – ЄС і АСЕАН – відрізняються як "сімейна модель" і модель "гарного сусідства". Друга модель, хоч і визнає необхідність інституціоналізації, проте не вважає її життєво необхідною. Очевидно, ближчим АСЕАН є "процес паралельної національної дії", що відбувається в Скандинавських країнах і унікає створення наднаціональних інституцій. Угоди щодо співробітництва доповнюються адаптацією національних законів і регуляцій, легалізацією й гармонізацією стандартів на протидію створенню нових регіональних структур.

На сьогодні досить вигідна позиція АСЕАН у відносинах з регіональними лідерами пояснюється її зручністю як посередника для усіх великих країн. За визначенням Суріна Пітсувана, генерального секретаря АСЕАН з січня 2008 р., "для кожного партнера АСЕАН на місці водія є зручним. Співробітництво з усіма і відсутність загрози для будь-кого – ось її секрет" [7].

Таким чином, в своєму розвитку АСЕАН пройшла кілька етапів, впродовж яких напрямки її діяльності змі-

нювалися в залежності від зміни зовнішніх чинників: 1) 1967-1976 рр. – етап становлення Асоціації, налагодження діалогу еліт, оформлення принципів взаємодії між країнами-учасниками. В цей час АСЕАН запровадила регіональні цінності й норми поведінки, які поклали основу для соціалізації регіональних держав та формування їх регіональної ідентичності. З іншого боку, вона створила систему політичних і соціальних зв'язків між країнами-членами, що зробило неможливими силові конфлікти між ними; 2) 1976-1992 рр. – переважно політично-дипломатична діяльність Асоціації з підтримки політичної стабільності в ПСА. Основна заслуга АСЕАН в цей час полягала в створенні іміджу єдності, миру і згоди в регіоні, без чого його економічний розвиток був би неможливий; 3) 1992-1997 – реформування Асоціації, посилення її інституціоналізації під впливом виникнення більш широких регіональних утворень в форматі "АСЕАН+3" (1997 р.) і "АСЕАН+6" (2005 р.). Важливим є збереження провідного місця АСЕАН в цих нових утвореннях як центру економічних угод між великими регіональними державами та зручного посередника між ними в напрямку формування в Східній Азії провідного центру світового економічного розвитку.

1. Городня Н. Іслам в країнах Близького Сходу і Південно-Східної Азії: спільне та відмінне // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2006. – Вип. 63, Част.1. – С.38-40. 2. ASEAN Declaration (Bangkok Declaration) // <http://www.aseansec.org/1212.htm>. 3. Contemporary Southeast Asia. Regional Dynamics, National Differences / Edited by Mark Beeson. – New York: Palgrave Macmillan, 2004. – P.189. 4. Ibidem. – P.198. 5. Chairperson's Statement of the 12th ASEAN Summit H.E. the President Gloria Macapagal-Arroyo "One Caring and Sharing Community". Cebu, Philippines, 13 January 2007// <http://www.aseansec.org/19280.htm>. 6. Pitsuwat, Surin. Southeast Asia in Transformation (October-31-2007) // [http://www.bjreview.com.cn/qanda/txt/2007-10/31/content\\_84596\\_2.htm](http://www.bjreview.com.cn/qanda/txt/2007-10/31/content_84596_2.htm); 7. Ibidem.

Надійшла до редколегії 17.02.10

Л. Дячук, канд. іст. наук

## ЕВОЛЮЦІЯ ШЛЮБНОГО ПРАВА ВІЗАНТІЇ: МЕТОДИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

*В статті йдеться про теоретико-методологічні та методичні проблеми історико-правового дослідження еволюції інститутів шлюбно-сімейного права.*

*The article is devoted to theoretically methodological and methodical problems historically law research of the evolution of the institute of marriage and the institute of family.*

Візантійське право – це синтез римського права, християнських цінностей та окремих інститутів грецької правової традиції. Очевидно, мали також місце правові впливи інших етнічних культур, але, як свідчать історико-правові джерела, вони були досить помірними і відобразились переважно у приватних збірках візантійського права ("Сирійсько-римський законник", "Землеробський закон") [10, с. 130]. Разом з тим проблема інокультурних впливів на греко-римську (візантійську) правову традицію в історико-правовій літературі практично не досліджена. Однак на окремі її аспекти, зокрема, протиріччя між "проримськими" та "орієнтальними" юридичними школами, звернула увагу відома дослідниця візантійського права Олена Ліпшиц [15, с.113-114]. Звісно, специфіка відносин між юридичними напрямками візантійської юриспруденції була відобра-

женням аксіологічних впливів "Орієнту" та "Окциденту" Візантійської імперії [9, с.45].

Науковий інтерес до візантійської юриспруденції пов'язаний з багатогранністю та унікальністю історичного досвіду Візантійської цивілізації, що обумовлює необхідність його пізнання на основі широкої палітри гуманітарних, тобто антропологічно орієнтованих наукових напрямів. У зв'язку з цим, дослідження приватного права Візантії має не тільки специфічно-юридичне, але й широке науково-гуманітарне значення. Результати історико-правових досліджень створюють наукоємні передумови для усвідомлення важливих суспільно-історичних явищ, зокрема таких, як цінності, ідеї та форми суспільної свідомості першої християнської цивілізації, специфіка взаємодії державних та церковного інституцій, особливості регулювання суспільних відно-